

Thuis is waar we beginnen

Robin van den Maagdenberg

Thuis is waar we beginnen

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2022

Copyright © 2022 Robin van den Maagdenberg
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259,
1017 XJ Amsterdam.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld privéarchief
Foto auteur Anouk Groeneweg

ISBN 978 90 214 6246 2 / NUR 320/301
www.querido.nl
www.robinvdmaagdenberg.com

*Home is where one starts from. As we grow older
The world becomes stranger, the pattern more complicated
Of dead and living. Not the intense moment
Isolated, with no before and after,
But a lifetime burning in every moment.*

– T.S. Eliot 'East Coker', *Four Quartets*

1

Met een ballon voor ons uit stuiterend, de glimlach van Smurfin of Tweety dichtbij, liepen we door de lange gangen naar hem toe. Deuren die zich automatisch voor ons openden, maar niemand zomaar terug lieten gaan. Die typische geur van het gesloten gedeelte, waarvan me toen nog niet opviel dat hij verschilde van die op de andere afdelingen in het gebouw; het rook hier naar wanhoop en angst. Meestal kwam hij ons al tegemoet voordat de verpleging onze aanwezigheid kenbaar had gemaakt, alsof hij onze komst aanvoelde aan de verversing van de lucht. Mijn vader was in een paar weken van een jonge man, vlasblond, gladgeschoren en met een tanig lijf, veranderd in een sjokkende oude kerel op Nike Air Max. Hij droeg zijn hoofd als een schildpad voor zich uit, had een kogelronde pens, op zijn

kin stonden kluitjes stoppels en zijn haargrens werd steeds iets verder teruggegumd.

Alle schildersdoeken en tekenvellen die op zijn afdeling te vinden waren, had hij in de verf gezet. Sommige met een kronkelige lijn, andere met een kleurvlak – zo eigende hij zich alles toe. Het hoorde bij de vraatzucht die bij een periode als deze kwam kijken, maar het was ook een manier om zijn gevangenschap uit te buiten, zoals hij altijd uit iedere benarde situatie een slaatje wist te slaan. Hij ruilde hier van alles met de patiënten die net binnen waren gebracht en in de medicinale roes waarmee ze welkom werden geheten niet doorhadden wat ze weggaven. Mijn vader had er zijn eigen waardesysteem en was ervan overtuigd dat een T-shirt met een indianentooi dat bij hem opkroop als een buiktruitje, oneindig veel kostbaarder was dan de New York Yankees-pet die hij ervoor had ingeleverd. Hij bewaarde de Mona-puddinkjes die hij als toetje kreeg opgediend voor mij en mijn zusje, tenzij hij net ruzie had gehad met een verpleger en de pudding als een lillende klont van de muur droop. Zijn kamer was net een uitdragerij, een hok waar een student zijn neus voor op zou halen. Hij pakte alles wat onbewaakt op de afdeling rondslingerde, en stapelde het hier op. Hij waande zich op deze plek onschendbaar. Geen stukje van de muur

was onbedekt gebleven. Waar ik ook keek, overal staarde zijn hoofd me vanaf A4'tjes aan, onder het kopieerapparaat gelegd en honderden keren afgedrukt. Als de afgrond zich onder hem zou openen, zou zijn echo nooit helemaal verdwijnen. Op de vloer lagen schetsen; grote boze zwarte krassen moesten gezichten voorstellen die in een verre verte deden denken aan *De schreeuw* van Edvard Munch. Het was alsof mijn vaders schedel was gelicht, de inhoud ervan op papier was overgetrokken en we een inkijkje kregen in de chaos die het daarbinnen moest zijn.

Voordat we naar de cafetaria gingen, het vaste ritueel waarbij we allemaal zwijgend een andere kant op keken terwijl hij achter elkaar drie klee saucijzenbroodjes verslond, moesten we hem de slof sigaretten toesteken waar hij om had gevraagd. Leven is dodelijk, mompelde hij, terwijl hij de sigaretten uit de doosjes tikte en in een plastic zak onder zijn bed verstopte. Hij stak er vervolgens een op, blies de rook uitdagend in de richting van de camera, hief met de peuk in zijn mondhoek zijn handen in de lucht en stootte zijn borst vooruit, om het oog dat nooit sliep te laten zien dat niemand hem hier iets kon maken.

Ik keek mijn moeder veelbetekenend aan. Haar gezicht stak nog bleker af bij haar zwarte haar

dan anders, al ontsproten er nu steeds meer grijze plukken aan haar hoofdhuid. Haar donkerbruine ogen werden omrand door donkere poeltjes met brak water die in haar huid leken te zijn geëtst. Bij het weggaan zag ik dat ze hem onhandig omhelsde, alsof ze een meubelstuk verplaatste, en dat ze haar wangen tegen die van hem liet botsen bij wijze van afscheidskus. Pas toen we weer buiten stonden, waar de schemer met veel kleur inviel en ik me realiseerde dat hij de hele zomer door het raampje in zijn hok tegen deze lelijke parkeerplaats aan zou kijken, terwijl wij aan het zwemmen waren in de plas of onder een bloemenparasol in de tuin een boek lezen; terwijl we waterijsjes aten, aan het barbecueën waren of ons ontbijt in de plantenbak naast de eettafel lieten glijden omdat er niemand op ons lette; terwijl we op straat rondzwierven in de avonduren of languit op de bank lagen om uit te dienen in de ruimte die was vrijgekomen in ons kleine huis en we op den duur niet meer zoveel aan hem zouden denken, zei ik tegen mijn moeder dat ik iets was vergeten. Ik rende alle gangen nog een keer door, mijn hart bonkte in mijn keel. Hij keek verbaasd op toen ik terug was, maar voordat hij iets kon zeggen begroef ik mijn gezicht in de plooiën van een vest dat niet naar hem rook.

2

Het woord normaal blijft hangen in je keel, schrijft filmmaker Chantal Akerman in het boek *My Mother Laughs*, over de symbiotische relatie met haar moeder. Een gevoel waar je alleen vanaf kunt komen door zo min mogelijk te ademen.

In een stille lange zomer bekijk ik al haar films, die onderdeel zijn van een tentoonstelling. Steeds weer neem ik de pont die me over het grote spiegelende vlak van het IJ brengt. Mijn lunchpauzes, de warme avonden en oneindige ochtenden breng ik door in kleine bioscoopzalen, om met een paar anderen haar ongewone oeuvre te bekijken, soms te verduren. 'In mijn films ben je je bewust van iedere seconde die voorbijgaat, via je lichaam,' zei Akerman ooit zelf. Stille films over vervreemding, de zoektocht naar een thuis en de

onmogelijkheid daarvan, de hunkering naar contact en het ongemak waarmee we dat steeds missen. Akerman kende manische en depressieve periodes, maar haar werk wordt gekleurd door de relatie met haar moeder; ze verlangde hevig naar haar aanwezigheid en kon tegelijkertijd maar lastig een ruimte met haar delen.

Een symbiose ontstaat daar waar de ene levende vorm een ander leven nodig heeft om te kunnen voortbestaan. Iets wat tussen sommige diersoorten zonder morren gebeurt: de anemoon zorgt voor het voer van de clownvis en blijft daardoor zelf onbeschadigd, in ruil daarvoor biedt de anemoon een schuilplek voor de vis. Een dans waar beide beter van worden. Wij mensen zijn er niet voor gemaakt, al kunnen we de afhankelijkheid lange tijd in stand houden. Als we die niet doorbreken zetten we ons leven op het spel. Akerman pleegde twee jaar na de dood van haar moeder zelfmoord. Haar laatste woorden waren dat ze het geen twee seconden langer zou uithouden om te leven.

Op internet beschrijft iemand het thema van Akermans films als 'het ongemak van lichamen in een ruimte'. Het ongemak, stel ik me voor, dat je ervaart als je onderdeel bent van een twee-eenheid waarvan op een dag een deel wegvalt. Een

half gevoel, alsof er iemand ontbreekt om jouw bewegingen, jouw bestaan af te maken.

Zoals lange tijd ieder verhaal dat ik ooit begon eindigde met mijn vader. Op de eerste woorden van mijn zin associeerde hij voort. Later, in gezelschappen waar naar me werd geluisterd, was ik zo overrompeld door de aandacht die mij nooit volledig toekwam dat mijn zinnen alsnog stopten, ergens in het midden van het verhaal. Als ik dan rondkeek of iemand het woord van me kon overnemen, keken mijn tafelgenoten glazig terug. Ik wist het einde van het verhaal simpelweg niet, omdat ik daar nooit aankwam.

Het woord normaal kreeg ergens in mijn jeugd een permanente plek in mijn keel, een plek waar ik nauwelijks omheen kon slikken of ademen. *Normaal* tastte alles wat ik uitsprak aan. Het woord leek zich vanuit mijn keel uit te breiden naar mijn borstkas en nam een steeds groter deel van mijn lichaam in. Het nestelde zich in mijn zenuwen, die het rondpompten als een op hol geslagen noodsignaal. Het woord werd groter dan ikzelf, nam mij en de ruimte om me heen over, kon zich met gemak als een jas om mij en mijn vader heen slaan als we samen op straat liepen en de mensen hem bevreedd aankeken.

3

Van een tekenleraar kreeg ik ooit de opdracht om een schilderij te maken. In een halfjaar tijd. Twee hele seizoenen, precies de tijdsperiode waarin een mens gek kan worden, zich in de diepte kan storten, plat kan worden gelegd en weer op kan veren. Een periode van onderzoek, proberen, falen, herpakken en weer opnieuw beginnen, zodat het resultaat een optelsom was van een ontwikkeling die ik had doorgemaakt en geen toevalstrefker die de goede kant op viel. Mijn hoofd stond er niet naar en dat zal te maken hebben gehad met de wisseltruc die mijn vader uithaalde.

In de uren waarin mijn creatieve proces zich had moeten ontfouwen, lag ik op een blauwe spreid die als water over mijn bed gedrapeerd lag. De muren van mijn kamer waren tot de helft

turquoise geschilderd, alsof er een golf op gesmeten was; op het nachtkastje waren beschilderde schelpen in groentinten vastgeplakt als kokkels op een steen. Mijn kamer moest een zee voorstellen, maar het leek net een aquarium, en op de plek waar ik lag zou ik verdrinken. Ik grijnsde grimmig terug naar de ballon die boven water op en neer deinde op het zuchtje tocht dat door het raam heen kwam. Ik was te oud geworden voor cadeaus die niet meer deden waarvoor ze bedoeld waren en te oud om nog te geloven in de illusie van een zee. Ik keek naar mijn ledematen, die ineens veel harder leken te groeien dan de rest; als tentakels hingen ze over de rand van het bed.

Ik besloot de opdracht van de tekenleraar op te schorten. Ik bracht mijn tijd liever door bij de paarden die ik van mijn vader had gekregen zonder er ooit om te hebben gevraagd. Luna, de scharrige roodschimmel met een maanoog, die hij voor een habbekrats had mogen overnemen omdat ze door haar afwijkende oog niets waard was. We noemden haar ook wel Loony of Lunatic. Nellie was een te dikke shetlander met dreadlocks aan de onderkant van haar buik, die we er gratis bij kregen omdat de twee onafscheidelijk waren. Ik was nooit een paardenmeisje geweest, ik hield van mijn ingesleten kuiltje in de bank met een boek, maar op een dag was daar

de verrassing van mijn vader. Loony deed haar naam eer aan en liet me keer op keer na een dollemansrit achter, verstrikt in het prikkeldraad van een hek, opgekruld tussen de bomen in het bos of verknoopt met mijn eigen ledematen aan de voet van de dijk. Paardrijden werd een dagelijks gevecht tegen het vallen. Het was net als autorijden, zei mijn vader na iedere valpartij: juist als het eng werd moest je het paard weer beklimmen, anders zou je het nooit meer doen. Keer op keer klom ik weer op Loony's rug, niet vanwege mijn vaders waarschuwing, maar meer nog vanwege de hoop die ik dacht te zien in zijn ogen. De hoop dat ik op een dag zou blijven zitten en dat hij me iets van waarde had gegeven.

Nu hij weg was voelde het goed om voor de paarden te zorgen. Soms liet ik ze langer op hun voer wachten dan nodig was, om ze te zien verlangen naar iets waarvan ze wisten dat ze mij ervoor nodig hadden. De geïmproviseerde stal, waar mijn vader tot dan iedere zomer al zijn tijd aan had besteed, viel nu bijna uit elkaar. In de maanden voor hij weer uit ons leven verdween was zijn aandacht langzaam verplaatst van ons meest waardevolle bezit – de paarden – naar het bezitten van dingen die we niet konden betalen. In plaats van spijkers en schroeven kocht hij een slangenleren jas, die ik van mijn moeder met het schaamrood

op de kaken naar de chicste winkel van het dorp terug moest brengen.

Ik genoot ervan om naast de paarden te zitten in de stal en te zien hoe ze kop aan kont stonden te dutten na het eten. De rimpelingen die over een flank trokken wanneer er een vlieg op zat, als een transportband die een ongewenste bezoeker zo snel mogelijk moest afvoeren. Oren die een eigen leven leidden, ieder afgestemd op een ander kanaal. Als ik zo diep inademde dat ik bijna verdween, kon het zijn dat Loony in kleine cirkeltjes begon te schuifelen, door haar knieën ging en dicht bij me in het hooi kwam liggen. Dit paard dat niet zomaar kon verdwijnen, al verdacht ik haar ervan het wel te willen als ze in een hoek van de wei in de verte aan het staren was.

De tussentijdse beoordeling van mijn leraar stond vol uitroeptekens, bedoeld als verwijt en als aansporing, waarvan hij ook wel wist dat die hopeloos was. Wat was er met mij aan de hand! Waarom kwam ik niet in beweging! Ik scheurde zijn commentaar uit mijn dummy en ging weer op bed liggen. Twee dagen voordat ik het schilderij moest inleveren en nog steeds geen idee had welk beeld recht kon doen aan het gevoel dat ik niets voelde, wierp ik een blik op de boekenkast van mijn vader. De bovenste planken, waar

ik normaal niet aan mocht komen, waren nu vrij terrein. Ik klapte een dikke monografie van Matisse open en na wat lusteloos geblader viel mijn oog op een dame met lang zwart haar; ze had een mooie jurk aan, een ketting om die halverwege haar hals abrupt eindigde, haar handen waren van het formaat van een flinke bouwvakkershandschoen, het stukje schouder was zo geplaatst dat het leek alsof die uit de kom was, haar andere hand was niet meer dan een vage veeg die een tamboerijn vasthield, en verder had ze een lieve blik.

Ik stond oog in oog met iemand die mijn familie had mogen zijn, en niet alleen de dame zelf, maar ook de schilder wekte mijn interesse, omdat hij zo overduidelijk lak had aan het hele proces waar de tekenleraar zo op hamerde. Als Matisse vooraf had geschetst, had hij haar wel slanke vingers gegeven. In haar schaduw zag je waar hij de fout in was gegaan, er was een dikke laag overheen gesmeerd. Dit was iets voor mij. Het witte doek dat al een halfjaar in de hoek van de kamer stond werd tevoorschijn gehaald. De hele dag was ik bezig. Mijn vrouw had net zo'n vreemd grote hand, misschien zelfs iets groter, haar gezicht was ronder en had daardoor een jeugdige vrolijkheid, haar arm leek uit haar borst te steken. Ik was tevreden met het resultaat. Dat de

tekenleraar achteraf schreef dat hij zo nodig nog meer teleurgesteld in me was, omdat iemand die kan schilderen en er met de pet naar gooit erger is dan iemand zonder talent, daar had ik geen boodschap aan. Trots hing ik het doek op in mijn kamer, de zigeunervrouw met haar ogen uit het lood keek geruststellend op me neer voordat ik 's avonds in slaap viel.